

REPREZENTĂRILE SOCIALE – PREMISĂ A COMUNICĂRII TOLERANTE

*Tatiana ȘOVA, conferențiar universitar, doctor, șef catedră,
Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți, Republica Moldova*

*Lilia BALȚAT, lector universitar, doctor,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău, Republica Moldova*

Summary: The study presents a scientific discourse on social representations oriented development tolerant communication. Valuable in this regard, teaching and communication peculiarities are structural components of communicative competence for determining the emotional issues in an educational context.

În societatea contemporană marcată de înalt grad de dinamism social, comunicarea tolerantă este mai necesară ca oricând, deoarece confruntările, care iau amploare, constituie o amenințare universală potențială pentru orice persoană sau regiune.

Problema dezvoltării toleranței sociale este deosebit de actuală în spațiile multiculturale și multiconfesionale. Toleranța pedagogică este interpretată în sistemul relațiilor sociale ca condiție a socializării eficiente ce constă în capacitatea de a convețui în armonie în micro și macro mediu, armonia relațiilor semnificând respectul reciproc.

Construcția reprezentărilor sociale este o trăsătură specific umană, care pornește din necesitatea oamenilor de a clarifica necunoscutul. Astfel, în mod continuu pe parcusul vieții, omul creează reprezentări prin interacțiunile sociale. Urmărind aceste

considerații, R. Farr afirmă că reprezentările sociale sunt deopotrivă parte a culturii, cât și a sistemului uman de cogniții. O informație nouă, un film, o emisiune televizată, un articol de ziar trezesc ecouri diverse, suscită opinii și atitudini, stimulează apariția stresului, solicită unele modalități de evaluare a situației și diminuare/reducere a tensiunii emoționale. Or, este nevoie de a elabora o imagine despre evenimentul real, o manieră de a interpreta, de a gândi realitatea cotidiană, această formă de conștiință socială primind numele de reprezentare socială (RS) [3, p. 48].

Pentru prima dată conceptul de *reprezentare socială* se întâlnește în lucrările savantului S. Moscovici. Subiectul este discutat în cadrul conferințelor, congreselor, simpoziunilor, sesiunilor științifice, consacrate atât aspectelor teoretice, cât și metodologice în domeniu. Mai mult decât atât, reprezentările sociale au fost incluse ca disciplină de studiu în mai multe universități europene și s-au instituit echipe de cercetare a problematicii respective, au fost lansate diverse proiecte de cercetare pe termen lung, tematica reprezentărilor sociale fiind subiectul dezbaterilor pe mai multe rețele de socializare.

De multe ori conceptul de reprezentare socială este confundat/înlocuit cu reprezentarea colectivă. În tabelul alăturat prezentăm principalele diferențe dintre acestea, în concepția lui S. Moscovici (1961/1976, 1984).

Tabelul 1. Diferențele dintre reprezentarea colectivă și cea socială [Apud: 1, p. 18].

Reprezentarea colectivă	Reprezentarea socială
Este un ansamblu neomogen, un amestec de mituri, credințe și tradiții, știință și religie, categorii ale timpului și spațiului.	Are caracter omogen, specific și unitar, este o elaborare sociocognitivă cu identitate proprie.
Își are originea în negura istoriei, iar astăzi este o reminiscență în cultura noastră modernă impregnând și stabilizând ideile vehiculate social.	Este o elaborare a lumii contemporane, reflectă transformările societății actuale.
Este un concept, o abstracție, o construcție teoretică.	Este un fenomen, un fapt identificabil, observabil, măsurabil.
Nu poate fi pătrunsă, disecată.	Dispune de o structură internă (nucleu central și sistem periferic), guvernată de reguli proprii de funcționare, care poate fi analizată, descrisă.
Are caracter de universalitate, regularitate.	Se manifestă cu ancorare specifică în grupuri sociale, capătă valențe particulare la nivelul indivizilor.
Este situată dincolo de individ, se impune ca fapt social, are putere constrângătoare asupra membrilor societății.	Individul participă activ la crearea sa.
Are caracter instituțional, este detașată de experiența individului sau grupului.	Conține atât caracteristicile obiectului, cât și ale subiectului; integrează experiența indivizilor și a grupului.
Este o entitate statică.	Se caracterizează prin transformare, mișcare, evoluție.

În literatura de specialitate reprezentarea socială este definită de mai mulți autori, cele mai frecvente fiind:

- RS este un mod de a vedea lucrurile, având rolul de a instaura o ordine și de a le permite indivizilor să se orienteze în mediul social [1, p. 31];
- RS sînt ansambluri dinamice, teorii sau științe colective, destinate interpretării și formării realului (S. Moscovici, 1961) [Apud: Seca 2002/2008, pag. 64];
- RS desemnează o formă de cunoaștere specifică, o știință a sensului comun, al cărei conținut se manifestă prin operații, procese generative funcționale și socialmente însemnate [3, p. 8.].
- RS reflectă un sistem de valori, de noțiuni și de practici relative la obiecte, aspecte sau dimensiuni ale mediului social care permit nu numai stabilirea cadrului de viață al indivizilor și grupurilor, dar și constituie, în mod egal, un instrument de orientare a percepției situației și de elaborare a răspunsurilor.

RS reprezintă o formă specifică de cunoaștere, conținutul, funcțiile și reproducerea căreia sînt determinate social. RS constituie atribute ale unei gândiri practice cotidiene orientate spre conștientizarea și valorificarea socialului, materialului și idealului din mediul înconjurător. (D.Jodelet-1, 1984) [Apud: 5, p. 19-21].

Pornind de la definițiile prezentate, vom încerca să elucidăm aspectul lor semantic: o formă a conștiinței sociale; o structură a universului cognitiv; o modalitate de cunoaștere; o fază de cunoaștere intermediară; o modalitate de pătrundere în realitatea cotidiană; o stare mentală autonomă; o construcție intelectuală cu caracter simbolic.

Actualmente se cunosc trei **funcții** ale reprezentărilor sociale, respectarea cărora va favoriza comunicarea eficientă, va stimula comunicarea tolerantă, va asigura modelarea lumii activ construite social:

- *funcția cognitivă* – capacitatea RS de a fi un instrument de cunoaștere apt să descrie, să clasifice și să comenteze lumea înconjurătoare;
- *funcția mediatoare* – capacitatea RS de a influența spațiile de comunicare și comportamentele socioumane;
- *funcția adaptivă* – acordarea produselor actului de percepere a noului social la opiniile, estimările și atitudinile deja formate [5, p. 37-41].

Maniera în care acesta reacționează/tolerează factorii stresogeni îi sporește performanța, iar sincronizarea comportamentelor în activitatea pedagogică sînt direct proporționale cu stilul de reacționare tolerantă a profesorilor școlari. În practica educațională, conceptul de **stil** este utilizat cu două sensuri diferite: (a) ca instrument de generalizare, de clasificare pentru comportamente caracterizate prin trăsături comune ale cadrelor didactice; (b) ca instrument de identificare a stilului individual al cadrelor didactice, „de a fi” – *stilul personal*, modul „de a intra în relații” – *stilul relațional* și specificul „de a preda” – *stilul didactic* [6, p. 50-54.].

Cadrelor didactice cu diferită experiență profesională răspund extrem de variat la același eveniment din propria viață sa profesională. Unii tolerează stresul, sînt capabili să facă față și chiar să beneficieze de pe urma evenimentelor stresante transformînd adversitatea în avantaj, în timp ce alții se prăbușesc emoțional. Aceștia din urmă devin anxioși, depresivi sau incapabili să se descurce în condiții dificile. Oamenii diferiți au

stiluri de reacționare tolerantă diferite, existând în conduita umană combinații de stiluri emoționale: (a) *impulsiv* (combinația dintre *lipsa de concentrare* și *conștiința de sine scăzută*); (b) *răbdător* (combinația dintre *conștiința de sine ridicată* și *sensibilitatea ridicată la context*); (c) *timid* (combinația dintre *a fi încet în recuperare*, în dimensiunea rezilienței și a avea o *sensibilitate scăzută la context*); (d) *anxios* (combinația dintre *a fi încet în recuperare*, a avea o *perspectivă negativă*, a avea nivel ridicat al *conștiinței de sine* și a fi lipsit de *concentrarea atenției*); (e) *optimist* (combinația dintre *a fi rapid în recuperare* și a avea o *perspectivă negativă*); (e) *nefericit cronic* (combinația dintre *a fi încet în recuperare* și a avea o *perspectivă negativă*, deoarece persoana nu menține emoțiile pozitive împotmolindu-se în negative [7, p. 69].

Cunoașterea stilului emoțional propriu facilitează autoactualizarea, înțelegerea modalităților de reacționare la stresul ocupațional. J. Orloff (2012) reliefează următoarele **stiluri emoționale**:

- **stilul intelectualii** se exprimă printr-o gândire analitică ce se bazează pe judecăți obiective și rationale, demonstrând toleranță la stres, stăpânire de sine, își mențin calmul, în schimb, nu întotdeauna sînt încrezuți în sine, le lipsește îndrăzneala și au frică de emoții puternice;

- **stilul empaticii** întrunește persoane ce pot fi caracterizate ca extrem de afectuoase, iubitoare și sensibile, ce îi încurajează și îi stimulează pe cei din jur, acordînd permanent sprijin moral și emoțional, tendința lor fiind de a simți intens, acut și pătrunzător;

- **stilul puternic și silențios** este reprezentat de persoane consecvente, stabile și de încredere, în preajma cărora te simți confortabil și în siguranță, exprimînd liber emoțiile, care ascultă și nu judecă, însă reticente și reținute în exprimarea propriilor sentimente;

- **stilul acordat la situație emoțională** – persoanele ce reprezintă acest stil sînt echilibrate emoțional, își manifestă deschis sentimentele, uneori involuntar, cu mare plăcere, sînt capabile să diminueze negativitatea, însă, în același timp, pot să se deschidă prea mult în fața celor din jur, ceea ce poate obosi și consuma energetic pe cei din jur [4, p. 160]. Astfel, în mod ideal, **stilul emoțional** se manifestă prin comportamente echilibrate emoțional, rezistență și toleranță la stres în interdependență cu trăsăturile de personalitate.

Educația pentru comunicarea tolerantă reprezintă o afirmație redundantă, consideră Emil Stan, cel puțin până la un punct, avînd în vedere că educația presupune întotdeauna pozitivism, iar toleranța, pe lângă înscrierea certă, neproblematică în registrul pozitivității, constituie chiar una dintre presuposițiile educației [7, p. 45].

Conduita tolerantă în comunicare este condiționată de prezența în conștiința umană a unor predispoziții native pentru o comunicare tolerantă, care trebuie să devină un principiu și regulă în comunicarea pedagogică [7, p. 233]. Gradul de formare a toleranței comunicative la cadrele didactice este determinată de particularitățile de dezvoltare a structurilor de personalitate, cum ar fi inteligența, emoțiile, voința, motivația, competența de comunicare,

fiind determinat de particularitățile relațiilor interpersonale și de specificul activității profesionale.

Comunicarea tolerantă fiind posibilă prin sincronie interacțională, prin intrare simultană în vibrație afectivă a emițătorului și receptorului, dificil de atins [ibidem, p. 16] din cauza unor dificultăți afective care subminează compatibilitatea psihologică a partenerilor comunicării.

Toleranța comunicativă, empatia, echilibrul emoțional, dispoziția comunicării sunt *valori ale culturii comunicării și ale culturii emoționale*, dar în același timp reprezintă, după cum sunt descrise în literatura de domeniu, competențe sociale și competențe de comunicare.

În concluzie afirmăm că valoarea comunicării tolerante, este unanim recunoscută drept *„cheie a excelenței și conviețuirii armonioase într-o societate în plină dezvoltare”*. Comunicarea tolerantă este ceea ce consolidează societatea și îi asigură funcționalitate, eficacitatea comunicării fiind vitală pentru prosperarea întregii societăți.

Referințe bibliografice

1. Curelaru M. Reprezentări sociale. Iași: Polirom, 2006. 235 p.
2. Cojocaru-Borozan M. Teoria culturii emoționale. Chișinău: Tipografia UPS „Ion Creangă”, 2010. 239 p.
3. Neculau A. Reprezentările sociale. Iași: Polirom, 1997. 248 p.
4. Orloff J. Libertatea emoțională. Pitești: Paralela 45, 2012. 160 p.
5. Șleahtițchi M. Universul reprezentărilor sociale. Chișinău: Știința, 1995. 89 p.
6. Șova T., Țurcan-Balțat L. Toleranța la stres. Chișinău: Tipografia UPS „I. Creangă”, 2014. 97 p.
7. Țurcan - Balțat L. Formarea cadrelor didactice prin valorile toleranței. Ch.: Tip. UPS „I. Creangă”, 2015. 324 p.
8. Verza F. Afectivitate și comunicare. București: Humanitas, 2004. 369 p.